

MRV

MEĐURELIGIJSKO VIJEĆE U BOSNI I HERCEGOVINI
MEĐURELIGIJSKO VIJEĆE У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ
Interreligious Council in Bosnia-Herzegovina

IZVJEŠĆE
O STANJU PRAVA NA SLOBODU VJERE
U BOSNI I HERCEGOVINI
(1. 1. – 31. 12. 2008.)

Sarajevo, 2009.

Kazalo:

UVOD	2
I. NAPADAJI NA VJERSKE SLUŽBENIKE I VJERSKE OBJEKTE I DRUGI OBLICI KRŠENJA PRAVA NA SLOBODU VJERE	2
▪ ISLAMSKA ZAJEDNICA	2
▪ SRPSKA PRAVOSLAVNA CRKVA	3
▪ KATOLIČKA CRKVA	5
▪ JEVREJSKA ZAJEDNICA.....	6
II. POLOŽAJ POVRATNIKA	6
III. VJERONAUKE	9
IV. ODNOS IZMEĐU VJERSKIH ZAJEDNICA I DRŽAVE	11
▪ Zakon o Restituciji	11
▪ Reguliranje prava na slobodu vjere u Ministarstvu obrane i Oružanim snagama BiH	13
▪ Izrada pravnih odredbi koje će definirati primjenu Zakona o slobodi vjere u zatvorima i bolnicama	13
▪ Mirovinsko i zdravstveno osiguranje vjerskih službenika	13
▪ Protokol o suradnji između Vijeća ministara BiH i MRV-a BiH	14
V. PRIJEDLOZI	14

UVOD

Na 41. redovitoj sjednici Skupštine MRV-a, koja je održana 20. studenog 2006., i na kojoj su sudjelovali: dr. Mustafa Cerić, reisu-l-ulema Islamske zajednice u BiH, mitropolit dabrobosanski Nikolaj, Srpska pravoslavna crkva, Vinko kardinal Puljić, nadbiskup Vrhbosanski, Katolička crkva i Jakob Finci, Jevrejska zajednica BiH, donesena je odluka da će MRV, u budućem radu, prikupljati podatke i obavijesti o kršenju prava na slobodu vjere: od, primjerice, napadaja na vjerske službenike, vjerske objekte do drugih oblika ugrozbe prava na slobodno ispovijedanje vjere.

MRV je do sada dalo značajan prinos zaštiti ljudskih prava. Na inicijativu MRV-a usvojen je Zakon o slobodi vjere i pravnom statusu crkava i vjerskih zajednica u BiH (Službeni glasnik BiH br. 5/04) kao i svi neophodni podzakonski spisi. Ovaj Zakon jamči pravo na slobodu i javno prakticiranje vjere i danas se može ustvrditi da BiH posjeduje zaokružene i cjelovite pravne odredbe glede zaštite ljudskih prava. Međutim, na terenu još ima mnogo slučajeva u kojima su građani uskraćeni za osnovna vjerska prava. Zato je MRV odlučno nastaviti svoje djelovanje, s poglavitim naglaskom na dosljednoj i potpunoj primjeni Zakona o slobodi vjere, u svim oblicima zaštite prava vjerskih zajednica, crkava i vjernika.

S tim u vezi, MRV BiH je već 2007. godine poslalo cirkularno pismo diljem BiH: pismo je namijenjeno vjerskim službenicima od kojih se očekuje prijavljivanje slučajeva kršenja prava na slobodu vjere. MRV BiH vodi evidenciju tih slučajeva i po potrebi, a u granicama svojih ovlasti i mogućnosti, poduzimat će korake nužne za ublažavanje ili otklanjanje posljedica takvih slučajeva. Uz nadu u nastavak dobre i nadasve korisne suradnje, MRV se ovim putem zahvaljuje svima onima koji su ustrajno slali izvješća. Djelatnici su MRV-a svjesni da, s obzirom na njihovu brojnost i učestalost, izvješće objektivno nije moglo obuhvatiti sve slučajeve kršenja prava na slobodu vjere u BiH; MRV će, međutim, i dalje sustavno osuđivati i evidentirati sve napadaje, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost onih kojima je uskraćeno pravo na slobodu vjere.

Pred godinu dana, MRV BiH je upoznalo javnost s kršenjima prava na slobodu vjere i napadima na vjerske objekte i službenike u 2007. godini. Sada, sukladno zaključku o nastavljanju ove aktivnosti Međureligijskog vijeća, pred sobom imate novi izvještaj o pojavama i zbivanjima znakovitim za 2008. godinu.

I. NAPADAJI NA VJERSKE SLUŽBENIKE I VJERSKE OBJEKTE I DRUGI OBLICI KRŠENJA PRAVA NA SLOBODU VJERE

Tajništvo MRV BiH je, na osnovu pismenih prijava s terena, no bez mogućnosti posebne provjere, evidentiralo sljedeće slučajeve napadaja na vjerske službenike i vjerske objekte:

1. Islamska zajednica u BiH:

Napad na Gradsku džamiju u Bosanskoj Dubici u noći subote na nedjelju, 26/27. travnja 2008. godine. Nepoznati su počinitelji oštetili ulazna vrata te uništili posađeno cvijeće u dvorištu džamije. U istoj noći, najvjerojatnije isti izgreznici, oskvrnuli su nekoliko nišana te oštetili vodoskok u haremu Puhalske džamije. Policija je izvršila očevid i traga za nasilnicima. Navodi se i kršenje javnog reda i mira u kasnim noćnim satima u okolini imamske kuće; zbog postojanja noćnih klubova u neposrednoj blizini imamske kuće.

U noći 02. svibnja 2008. godine, ponovno je napadnuta Gradska džamija u Bosanskoj Dubici. U ovom napadu, razbijen je prozor na džamiji. Policija je izvršila očevid.

U noći 16. srpnja 2008. godine, nakon jacie namaza, opet je došlo do napada na Gradsku džamiju u Bosanskoj Dubici. Ovaj put, skupina od petnaestak vidno alkoholiziranih osoba ušla je u dvorište džamije i imamske kuće, gazeći cvijeće i bacajući ga na džamiju i imamsku kuću. Verbalno su vrijeđali imama i prijetili da će džamiju pretvoriti u svoju bogomolju. Policija je izvršila očevid, a imamu navela glasan ezan kao razlog za napade - premda je ezan noću stišan.

Napad na Gradsku džamiju u Kotor Varošu u noći 01. srpnja 2008. godine. U 22:57 sati, u vrijeme namaza, dvije nepoznate maskirane osobe bacile su kamen na prozor Gradske džamije te isti razbile. Ovaj napad je posebno uznemirio vjernike, budući da se odigrao u vrijeme obreda. Policija je izvršila očevid, te ispitala svjedoka ovog napadaja: dotični je primijetio dvije maskirane osobe kako se udaljavaju s mjesta napada.

Skupština općine Modriča donijela je Odluku o pogrebnoj djelatnosti i o uređenju i održavanju groblja (službeni glasnik općine Modriča broj 8/07). Ovom je odlukom u nekoliko točaka prekršen Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica. Predmetna odluka tretiranu materiju uređuje na način da se izravno miješa u unutarnje stvari vjerskih zajednica, pa i u sam obred, što predstavlja kršenje Zakona o slobodi vjere u članku 14. stavak 1. točka 2. Spomenuta odluka stavlja u nadležnost općine pitanja vremena, mjesta, načina i redosljeda radnji kod dženaze (sahrane) kao i način ukopa, širinu, dubinu, položaj mezara (groba), izgled nadgrobno spomenika te određuje pravila ponašanja prije, tijekom i nakon obreda, kao i mjesto obreda. Poradi ove, nedvojbeno protuzakonske odluke, Islamska zajednica se obratila načelniku općine Modriča kao i Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, koje je, po Zakonu o slobodi vjere, dužno štiti prava koja su u ovom slučaju prekršena. Načelnik općine Modriča je, u svojem odgovoru na dopis Muftijstva tuzlanskog, naveo da, po njegovu mišljenju, ova Odluka ne predstavlja kršenje Zakona o slobodi vjere.

Dana 8. prosinca 2008. godine, dan uoči blagdana Kurban bajrama, nepoznati su počinitelji zapalili džamiju u Fazlagića Kuli. U požaru u džamiji, u naselju Fazlagića Kula kod Gacka 8. prosinca, izgorjeli su unutrašnjost i krov vjerskog objekta, a vatra nije zahvatila minaret. Policija je izvršila očevid. Rijaset Islamske zajednice u BiH angažirao je nezavisnog sudskog vještaka za zaštitu od požara i elektroenergiju iz Sarajeva, Narcisa Mulabdića, koji u svojem nalazu tvrdi da je požar u džamiji Fazlagića kuli podmetnut.

U noći između 20. i 21. lipnja 2008. godine desio se napad na "Hajrija" džamiju u Vlasenici, prilikom kojega je razbijen prozor u prizemlju džamije. Policija je odmah obaviještena i izvršila je očevid, sastavila zapisnik, ali izgrednici još uvijek nisu pronađeni.

2. Srpska pravoslavna crkva:

U razdoblju između 11. lipnja i 23. srpnja 2008. godine, nepoznati su počinitelji razbili staklo na crkvi u mjestu Podgajevi, općina Živinice. Otac Niko Tošić, svećenik SPC-a je 23. srpnja 2008. prijavio slučaj policiji koja je potom izašla na lice mjesta i izvršila očevid. Službenici Policijske postaje Živinice, u suradnji sa Županijskim tužiteljstvom Tuzlanske županije, poduzimaju mjere i radnje u cilju otkrivanja izvršitelja.

Dana 22. veljače 2008. godine Policijskoj postaji Gračanica se obratio otac Duško Vidović, svećenik SPC-a u Gračanici, te prijavio nepoznata lica koja su u prethodnim danima kamenovanjem polupala stakla na pravoslavnoj crkvi u Gračanici. Izvršenim očevidom utvrđeno je da su polupana stakla na šest prozora crkve. Izgrednici su pronađeni i radi se o malodobnim licima. Slučaj je predan Županijskom tužiteljstvu Tuzlanske županije.

U mjestu Puračić nepoznate su osobe u noći 23/24. veljače 2008. godine kamenovale crkvu u Puračiću te razbile staklo na prozoru crkve. Policijskoj postaji Lukavac se obratio Slavko Pantelić te prijavio slučaj. Policija je izašla na mjesto događaja gdje je izvršen očevid te je konstatirano gore navedeno. Policija i tužiteljstvo poduzimaju mjere i radnje u cilju otkrivanja izvršitelja.

Dana 24. veljače 2008. godine Policijskoj postaji Centar u Tuzli obratio se svećenik Srpske pravoslavne crkve, otac Milan Topić, i prijavio da je u prethodnoj noći na pravoslavnom groblju Trnovac u Tuzli oskrvnuto više grobova. Izvršenim očevidom utvrđeno je da je oskrvnuto 37 grobova i to na način da je iz zemlje, na 34 groba, izvršeno čupanje drvenih križeva i ubadanje istih u zemlju naopako. Na jednom od grobova izvršeno je vađenje mramorne nadgrobne ploče i njezino odlaganje pored grobnog mjesta. Na dva su groba iščupani nadgrobni spomenici i ostavljeni pored mjesta s kojih su iščupani. Policija vrši istragu i traga za počiniteljima.

27. veljače 2008. godine na groblju u Tinji ukradena su ulazna grobljanska vrata. Policijskim je očevidom ustanovljeno da su spomenuta vrata isječena na komade i bačena.

U noći 29. veljače/01. ožujka 2008., na nadstrešnici ispred ulaznih vrata u Episkopsku rezidenciju u Tuzli, vlasništvo Eparhije zvorničko-tuzlanske, razbijeno je staklo te je pričinjena materijalna šteta. Nakon prijavljivanja napadaja Policijskoj postaji Centar izvršen je očevid te su nastavljene daljnje aktivnosti, neophodne za dokumentiranje navedenog događaja.

U noći 22/23. veljače 2008. godine, na Varoškom groblju u Janji, nepoznati su izgrednici na vandalski način porušili 11 nadgrobni spomenika i šest grobnih križeva preminulih. Ništa nije odneseno. Policija je izvršila očevid.

23. veljače 2008. godine u Sarajevu, pored velikih crkvenih vrata crkve Sv. Preobraženja u Novom Sarajevu, na očišćenom kamenu osvanuo je grafit uvredljivog sadržaja. Svećenik je izvijestio i o kamenovanju crkve kao i lomljenju stakala na crkvenoj Sali, u kojoj se inače vjernici okupljaju nedjeljom i blagdanima. Policija je izvršila očevid.

U noći između 27. i 28. lipnja 2008. godine nepoznati su počinitelji izvršili krađu oluka na južnoj strani hrama sv. Nikolaja u Reljevu.

U noći 25. srpnja 2008. godine, oko 22:00 sata, skupina mladića u alkoholiziranom stanju, prolazeći pored parohijskog doma i hrama sv. Nikolaja u Reljevu, udarajući pivskim bocama o ogradu hrama, vrijeđali su i psovali paroha reljevskog, jereja Milorada Milinkovića. Policija je stigla na mjesto događaja u 22:30 sati te zatekla osmoricu izgrednika koje je evidentirala i obavila razgovor s njima. Policija je obavijestila svećenika o poduzimanju daljnjih radnji u skladu sa zakonom.

3. Katolička crkva u BiH:

U subotu 22. studenog 2008. godine u 19:15 sati na vrata župnog ureda Presvetog Trojstva u Novom Sarajevu pozvonila su dvojica muškaraca (obojica karakteristične vanjštine: s dužim bradama i potkraćenim hlačama) tražeći od župnika vlč. Ivana Ravlića da ih pusti u crkvu jer im «smeta crkveno zvonu» uz zahtjev župniku da ih pripusti u unutrašnjost crkve. Nakon toga, zadržali su se ispred župnog ureda još oko pet minuta, a zatim se uputili u pravcu grada. Odmah potom župnik je Ravlić pozvao policiju, koja je žurno došla na mjesto događaja, a župnik im je pokazao snimak s video nadzora na kojemu se jasno vide spomenute dvije osobe.

U nedjelju, 31. kolovoza 2008. godine, između 17:30 i 19:45 sati, izvršena je provala u župnu kuću župe Uzašašća Gospodinova u Novom Travniku. Župnik je odmah pozvao policiju, a očividno je utvrđeno otuđenje novca. Hitnom i učinkovitom akcijom Policijske postaje Novi Travnik i Policijske uprave Travnik otkriven je i priveden provalnik. Otuđene stvari vraćene su župniku don Stipi Kneževiću.

U noći s 12. na 13. rujna 2008. godine na ulaznim vratima Katoličkog školskog centra «Petar Barbarić» u Travniku masnom bojom i četkom iscrtani su znakovi koje su u jutarnjim satima uočili vjernici pri dolasku na jutarnju Misu u sjemenišnu crkvu. O ovom nemilom događaju Uprava Centra i sjemeništa je 13. rujna oko 9:00 sati izvijestila policiju koja je već u nedjelju, 14. rujna obavijestila Upravu KŠC-a da su počinitelji pronađeni. Radilo se o dvojici malodobnika. Istoga dana oko podneva došao je jedan od počinitelja, zajedno s majkom, te se ispričao za počinjeni izged.

U ponedjeljak, 21. siječnja 2008. oko 1:40 sati, dogodio se pokušaj oružane pljačke kuće Provincijalata Bosne Srebrene u ulici Mustafe Busuladžića 6, Sarajevo. Dvojica oboružanih, u crno maskiranih razbojnika, zakrinkani kapama s prorezom za oči i usta, pokušali su najprije provaliti ulazna vrata, no kako im to nije uspjelo, provalili su kroz prozor u tajništvu. Ušli su u spavaću sobu o. provincijala fra Mije Džolana i naslonjenim pištoljem na njegovo čelo grubo ga probudili, tražeći novac. Provincijal je dobio udarac pištoljem u potkoljenu. Radilo se o lakšoj tjelesnoj ozljedi. Pljačkaši su na koncu napustili kuću istim putem kojim su i ušli. Ništa nisu otuđili, ali su ostavili dosta tragova za kriminalističku obradu. Pozivajući u pomoć, kroz prozor spavaće sobe, provincijal je uspio alarmirati susjeda Mirzu Ćurevca, čija je majka Hanka pozvala policiju. Specijalna policija se pojavila vrlo brzo, a uskoro i drugi djelatnici iz sastava gradske, županijske i federalne policije BiH. Inspektori i stručnjaci za kriminalnu obradu snimili su postojeće tragove i materijalne dokaze. Potom su pozvali i službu Hitne pomoći čije je ambulantly vozilo provincijala odvezlo u Klinički bolnički centar Koševo, u kojemu je obavljeno rendgensko snimanje ozlijeđene provincijalove noge te ustanovljeno da nema prijeloma.

U noći s 16. na 17. travanj 2008. godine nepoznate su osobe izvršile provalu u župnu crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije na Stupu u Sarajevu. Inače, župna je crkva ujedno i Gospino svetište. Počinitelji su provalili kroz prozor sakristije, razbivši ga s dva kamena, a potom su kroz njega ušli u župnu crkvu u kojoj su provalili u kasu Kruha Svetog Ante te otuđili maksimalan iznos od 20 KM. Cijela crkva je bila umrljana krvlju provalnika, očigledno ozlijeđenog tijekom ulaska kroz razbijeni prozor.

O svemu je obaviještena PU Ilidža nakon čega je izvršen očevid; policija traga za počiniteljem.

U noći s 28. na 29. lipnja 2008. godine, u mjestu Bijelo Brdo kraj Dervente, razbijen je spomenik poginulim braniteljima kojega su mještani podigli uz crkvu Sv. Ivana Krstitelja: u spomen svim onim koji su svoje živote dali za ovu grud. Spomenik je izrađen u obliku križa, na kojem su ispisana sva imena poginulih iz župe Bijelo Brdo.

U naselju Omeragići, na području župe svetog Juraja Mučenika u Derventi, u noći s 5. na 6. srpnja 2008. godine, izvaljena su tri željezna stupa koja su bila zalivena u beton te su srušena ulazna vrata u crkveno zemljište, na kojemu je obnovljena i kapelica pred više godina. Na istom crkvenom zemljištu prije nekoliko mjeseci potpuno je razvaljena ograda kojom je omeđen crkveni posjed. Do danas nije otkriveno tko je počinio ovo krivično djelo, a župnik je odmah obavijestio policiju. Tijekom policijskoga očevida župnik je zahtijevao da se uzmu otisci s mjesta izvršenja krivičnoga djela, no dužnosnici iz policijske postaje ustvrdili su da je uzimanje otisaka nepotrebno.

U noći sa 8. na 9. studenog 2008. godine nepoznata osoba ili više njih izvršila je provalu u vjeronaučnu dvoranu i dvoranu za mlade u župi Uznesenja Blažene Djevice Marije na Stupu u Sarajevu. Počinitelji su provalili na bočnim vratima, a potom su kroz podrumski dio dvorane ušli na gornji kat, provalivši kroz još jedna vrata. Dio dvorane iznajmljen je distributerima tiska za grad Sarajevo te su počinitelji ukrali nekoliko kutija glazbenih CD-a. Vlasnik tvrtke smatra da je vrijednost tih CD-a iznosila oko 3 500 KM.

4. Jevrejska zajednica

Jevrejska zajednica Bosne i Hercegovine nije prijavila niti jedan slučaj kršenja prava na slobodu vjere ili ugrožavanja vjerskih objekata i službenika.

5. Komentar

I pored upornih osuda napadaja na vjerske objekte i vjerske službenike može se ustvrditi da su napadi na vjerske objekte i službenike još uvijek česti. Znakovito je da su napadi i nasrtaji najčešće usmjeravani na vjerske zajednice koje su u manjini na određenom području. Radi ove alarmantne i zabrinjavajuće tendencije organi vlasti, a posebice policija, moraju posvetiti posebnu pozornost svakoj populaciji koja je u manjini, bilo gdje u Bosni i Hercegovini.

Međureligijsko vijeće BiH pozdravlja sve pozitivne primjere međuvjerske tolerancije i suživota u određenim sredinama, primjere koji doprinose izgradnji civilnog društva kao i poboljšanju odnosa među crkvama i vjerskim zajednicama. Posebno vrijedi istaknuti: grad Goražde, u kojemu postoji odlična suradnja između crkava i vjerskih zajednica kao i gradskih vlasti; izmještanje crkve u Diviču kod Zvornika; uređenje židovskoga groblja u Bugojnu na inicijativu Medžlisa islamske zajednice i uz pomoć općinskih vlasti; Čardak kraj Modriče, u kojemu je ostvarena vrsna suradnja između vjerskih službenika.

II. POLOŽAJ POVRATNIKA

1. Islamska zajednica u BiH:

Početak travnja 2008. godine, u nekoliko uzastopnih telefonskih poziva, vrijeđani su i zastrašivani predsjednik Medžlisa IZ-e Gacko, povratnik u Fazlagića Kulu Lutvo Fazlagić i njegova supruga Selma. Kasnije im je poštanskim putem na kućnu adresu upućeno prijeteće pismo vrlo uvredljivog i šovinističko-nacionalističkog sadržaja. Uzročnici ovih prijetećih nasrtaja, dva maloljetna lica iz Trebinja, pronađeni su, sudski procesuirani i izrečena im je mjera roditeljskog nadzora.

U travnju 2008. godine, fizički je napadnut povratnik u Trebinje Bijedić Halil. Nakon što je Bijedić u medijima dao izjavu o nemarnome radu policije i sudstva u Trebinju, lokalna policija ga je privela na saslušanje i u razgovoru tražila od njega promjenu iskaza objavljenog u medijima, što je on odbio. Uz izmišljanje neplaćenog duga, nepostojanje kojega je Halil Bijedić odmah dokazao, Elektroprivreda je potom desetak dana ostavila Bijedićevo domaćinstvo bez opskrbe električnom energijom.

Tijekom 2008. godine zabilježene su reakcije zvaničnika Medžlisa IZ-e Trebinje radi neupitna uzurpiranja vakufske imovine u Trebinju:

- a) Odjel urbanizma općine Trebinje izvršio je cijepanje vakufske parcele u naselju Tini u Trebinju, a zbog proširenja nogostupa. Nekoliko predstavi i zahtjeva Islamske zajednice nije polučilo rješenje o nadoknadi i dodjeljivanju druge, zamjenske imovine. Šef katastarskog odjela Pudar Slavko, nadležna i odgovorna osoba u ovom slučaju, iskazao je naglašenu nezainteresiranost za rješavanje spora.
- b) U istom razdoblju konstatirano je i nepravilno uknjiženje vakufske imovine njive zvane Oranica, u naselju Dživar kod Trebinja. Još osamdesetih godina prošloga stoljeća Elektroprivreda Trebinje prisvojila je i priključila u svoj kompleks ovo zemljište, premda je i tada kao i danas Islamska zajednica posjedovala neoborive dokaze o njivi Oranice kao o vakufskome zemljištu. IZ Trebinje stoga je pokrenula sudski spor u kojemu njezine ugrožene zastupa opunomoćeni odvjetnik Damir Sadović iz Mostara.
- c) U naselju Zasad u Trebinju uzurpirana je vakufska parcela zvana muslimansko groblje ZK 522 kč. 3871. Na ovom je vakufskome zemljištu izgrađena nekoć društvena, danas samoposluga u privatnome vlasništvu; preostali se dio prostora uzurpira za garaže i parkirališta. Reagiranja i pritužbe upućene mjerodavnim općinskim inspekcijama u Trebinju nisu donijele neophodna i odgovarajuća rješenja.

U prošloj godini zabilježeno je više od deset nasilnih provala u kuće i stanove Bošnjaka u Trebinju, a u neke od njih je i opetovano provaljivano. Svi slučajevi su prijavljivani lokalnoj policiji; ni u jednom slučaju, međutim, nije otkriven niti procesuiran izvršitelj ili možda više njih.

I konačno 7/8. prosinca 2008. godine novosagrađena džamija u Fazlagića Kuli osvanula je zapaljena, potpuno devastirana. Javnosti je poznato da Okružno istražno tužiteljstvo u Trebinju već dva mjeseca u svojim spisima drži pohranjena dva međusobno posve oprečna izvješća i stručna nalaza o uzroku požara. Ta činjenica dostatno govori koliko je spora i nedostižna povratnička pravda. Šira javnost je uvjerena da je požar podmetnut, te se sumnja u nalaz vještaka iz Trebinja, s obzirom da se požar dogodio uoči samoga blagdana Kurban bajrama.

2. Srpska pravoslavna crkva:

Kao naravan posljedak nejednakog pristupa pomaganju povratka ranijih žitelja na svoja predratna ognjišta, Srpska pravoslavna crkva suočena je s poraznom činjenicom da je odveć mali broj srpskog življa ostao ili se vratio na teritorij Federacije Bosne i Hercegovine. Što je tomu tako, imade više bitnih čimbenika, ali je zasigurno najveći taj što su donacije za obnovu povratničkih kuća, kad je posrijedi srpsko pučanstvo, minimalne ili ih uopće nema. Osim toga, stalni je pritisak na povratnike, koji se očituje otvorenim psihičkim i fizičkim maltretiranjem, rušenjem nadgrobnih spomenika, krađom stoke, građevinskog materijala, ljetine; ili čak i uzurpiranjem cesta. Najbolnija od svega je svakako činjenica da je reakcija policije, u gotovo svim slučajevima, bila mlaka ili zakašnjela.

Najveći broj srpskoga življa obitava na prostoru Tuzlanske županije, i sve aktivnosti oko njihova animiranja vodi crkvena općina SPC-a u Tuzli. Da bi na vidljiv način potvrdili svoju nazočnost i dali svoj doprinos kulturnome napretku sredine u kojoj žive, organizirani su oko Srpskog kulturnog i prosvjetnog društva "Prosvjeta", Crkvenog pjevačkog društva "Njegoš", dočim svoju karitativnu misiju vrše preko Kola srpskih sestara. Eda bi njihov rad bio učinkovit, potrebni su im uredi s pomoćnim prostorijama, koje nisu dobili iako su se obraćali nadležnim institucijama, budući da je prostor koji je namjenski uređen za tu svrhu nacionalizacijom oduzet SPC-u.

Također, veoma je teška situacija i na području Gračanice, gdje Crkva nema uvjeta čak ni za otvaranje crkvenoga ureda, a da se ne govori o stanu za svećenika, uredima za Prosvjetu ili Kolo srpskih sestara. I u Gračanici postoji zgrada, nacionalizacijom oduzeto vlasništvo Srpske pravoslavne crkve; i u ovoj bi se zgradi mogli smjestiti i ured crkvene općine i svih drugih društava. Tada bi Crkva mogla na adekvatan način vršiti svoju misiju, a Prosvjeta i Kolo srpskih sestara okupiti ono malo preostalog srpskog življa na ovim prostorima, angažirajući ih u djelovanju koje bi im olakšalo inače teške uvjete življenja i preživljavanja. Međutim, i ovdje se redovito nailazi na zatvorena vrata i nespremnost lokalnih vlasti da, u bilo kojem segmentu, olakšaju i učine kvalitetnijim uvjete za život i Crkve i srpskog naroda podjednako.

Jedan od primjera iznimno teškoga položaja povratnika Srba pravoslavne vjere jeste općina Lukavac – selo Donja Brijesnica. Povratnici u svojim domovima nemaju opskrbu električnom energijom i vodom, a i putna komunikacija je otežana i nedovoljna. Povratnici u Donju Brijesnicu preživljavaju u ovim nemogućim uvjetima već dulje od deset godina. Povrh svega, u pitanju je populacija u najpoznijoj životnoj dobi. U crkvi se večernja bogoslužja služe uz svjetlost svijeća.

3. Katolička crkva u BiH:

U noći sa 7. na 8. studenog 2008. godine, u župi Sv. Ivana Krstitelja Bijelo Brdo kraj Dervente, u 2:40 sati bačena je bomba ili eksplozivna naprava na kuću obitelji Lekavski u naselju Kosteš. Nitko od ukućana nije ozlijeđen, a na kući je pričinjena znatna materijalna šteta. Obitelj Lekavski je jedna od rijetkih obitelji koja se trajno vratila u svoj rodni kraj. Policija je izvršila očevid ujutro u 7:00 sati. Na osnovu utvrđenih materijalnih dokaza i prikupljenih operativnih saznanja utvrđeno je da je navedeno krivično djelo izvršio

M.S. (1988.) iz mjesta Kostreš, općina Derventa. Nakon izvršene kriminalističke obrade, protiv M.S., Okružnom tužiteljstvu Doboj bit će podneseno izvješće o izvršenom krivičnom djelu izazivanja opće opasnosti. Ovaj bombaški napad, ničim izazvan, osim što je oštetio obiteljsku kuću, unio je nemir i strah među hrvatske povratnike.

10. studenog 2008. godine župnik župe sv. Juraja mučenika u Derventi, vlč. Filip Maršić, uputio je dopis ministru unutarnjih poslova RS g. Stanislavu Čađi. Dopis velečasnog Maršića zapravo je žalba na nesavjestan i nedostatan rad policije u Policijskoj postaji Derventa. Na početku dopisa župnik Maršić podsjeća da je višeput izvješćivao policiju o učinjenoj šteti na crkvenom posjedu u naselju Omeragići. U dopisu stoji i da je pismeno, 1. rujna 2008., prijavio učinjenu štetu na spomenutom posjedu, uz opetovanu Maršićevu obavijest o sustavnoj inertnosti policije koja nije ništa poduzela da bi se učestali prekršaji zaustavili. Župnik Maršić nadalje piše da je u subotu, 8. studenog, išao u istoimenom naselju obići jednu povratničku obitelj te da je auto parkirao na crkveni posjed, nakon čega mu je g. Željko Tanasić (Ostoje) rođen 1961., prijetio pa je župnik Maršić pozvao policiju. „Službenik koji je radio tada u Policijskoj stanici u Derventi odgovorio je da će vidjeti da li policija može doći. Nakon pol sata čekanja, tj. točno u 16:35 sati, ponovo sam pozvao i upitao hoće li policija doći ili ne, na što mi je taj isti policijski službenik odgovorio: 'Ovo nije tvoja država i dosta mi je tebe'. Na župnikove riječi da će o ovom pismeno izvijestiti gospodina ministra i Visokog predstavnika, policijski službenik mu je odgovorio neka 'samo piše, ali neka pazi da on njemu nešto drugo ne napiše'. Nakon toga, župnik je pozvao načelnika policije gospodina Milu Tadića pa je četrdesetak minuta poslije došla policijska ophodnja. Župnik Maršić je dostavio ministru Čađi i preslik dopisa upućenog Policijskoj upravi Derventa, 1. rujna 2008., u kojemu ih je izvijestio da je srušena kompletna ograda od žice na crkvenom posjedu u Omeragićima te izvaljena ulazna vrata zajedno s betonskim stupovima. Također je prijavio da se na području Baščara, Cerika, Zelenika i Živinica uporno sijeku drva koja su u vlasništvu derventskih župljana.

4. Komentar

Povratnička je populacija i dalje u krajnje teškoj situaciji. Vlasti ne posvećuju dovoljno pozornosti povratnicima. Još uvijek u nekim povratničkim naseljima nedostaju električna energija, voda, ceste i ini, osnovni uvjeti za normalan život.

III. VJERONAUKE

Na zahtjev Međureligijskog vijeća BiH u Sarajevu je 04. studenog 2008. godine održan sastanak Radne skupine za izobrazbu MRV BiH s ciljem razmatranja i predlaganja zajedničke stavova i načela u vezi s vjeronaukom i učenjem o religijama u školama i drugim odgojno-obrazovnim ustanovama u Bosni i Hercegovini.

Nakon provedene rasprave i analize, Radna je skupina usuglasila sljedeće stavove i načela:

1. Opće odrednice o vjeronauku

Pravo na vjeronauk i vjersku naobrazbu na svim razinama državnih odgojno-obrazovnih ustanova je sastavni i neodvojivi dio ljudskih prava i sloboda, temeljem odredaba međunarodnih i europskih konvencija o zaštiti ljudskih prava, Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini i Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH.

Standardizacija svih zakonskih rješenja i njihova provedba u praksi mora isključiti svaki oblik diskriminacije glede prava na slobodnu opredjeljenje o pohađanju nastave vjeronauka.

2. Ostvaraj vjeronauka

Vjeronauk je redoviti školski predmet konfesionalnog tipa i u svemu je izjednačen s drugim nastavnim predmetima. Upisuju ga učenici ovisno o svojoj konfesionalnoj pripadnosti.

Crkve i vjerske zajednice donose nastavne planove i programe te izrađuju udžbenike i priručnike, a verificiraju ih i propisuju nadležna ministarstva.

Crkve i vjerske zajednice školuju nastavničko osoblje za vjeronauk. S obzirom na društveni značaj rada ovog osoblja, Međureligijsko vijeće smatra da i država treba sudjelovati u financiranju odgojno-obrazovnih ustanova za pripremu vjeroučiteljskoga nastavničkog osoblja.

Nastavničko se osoblje zapošljava u škole na zakonom propisan način, odnosno uz pismenu ovjeru crkve i vjerske zajednice. Bez ovjerene potvrde crkve ili vjerske zajednice nije moguće upošljavanje nastavnika za predmet vjeronauka. Institucije nadležne za izdavanje potvrda mogu istu, ukoliko za takvo što postoje opravdani razlozi, povući, čime prestaju prava angažiranja u nastavi vjeronauka.

Nastavnici su vjeronauka u svim svojim obvezama i pravima izjednačeni s nastavnicima drugih predmeta.

Promocije i stručno-pedagoški nadzor izvođenja vjeronauka provode osobe ovlaštene od vjerskih zajednica i Crkava čije imenovanje potvrđuje nadležno ministarstvo, odnosno pedagoški zavod.

Međureligijsko vijeće smatra da bi uvođenjem alternativnog predmeta odgovarajućeg odgojno-obrazovnog sadržaja, za one učenike koji ne pohađaju vjeronauk, svi učenici bili u ravnopravnu položaju te se nikomu ne bi uskratile elementarne odgojno-obrazovne vrijednosti koje se izučavaju kroz ove predmete.

3. Religijska izobrazba na visokoškolskim ustanovama

Međureligijsko vijeće smatra korisnim da se u okviru studija na visokoškolskim ustanovama za studente organiziraju redovita predavanja konfesionalnog tipa koja bi držali profesori teoloških fakulteta.

4. Institucionalno učenje o različitim religijama

Međureligijsko vijeće smatra da se zahtjev OESS-a o učenju o svim većim religijama u BiH u školama može zadovoljiti uvođenjem odgovarajućeg standarda u nadogradnji nastavnog plana i programa vjeronauka te programa predmeta društvenog karaktera. Ovakva mogućnost ima i snažno uporište u Toledo vodećim načelima o podučavanju o religijama i vjerovanjima u državnim školama.

U okviru nastavnog plana i programa vjeronauka postoje realne mogućnosti za dodatnu ugradnju sadržaja kojim bi se učenici znatno upoznavali i s učenjem drugih velikih religija u BiH. Cijenimo da se i u okviru nastavnih planova i programa društvenih predmeta može i treba naći prostora za sadržaje o religijama i vjerovanjima koji bi na informativan i objektivan način bili predočavani učenicima.

Međureligijsko vijeće izražava spremnost da kroz crkve i vjerske zajednice radi na odgovarajućoj standardizaciji obrazovnih sadržaja iz ovog područja uz suradnju nadležnih entitetskih ministarstava i predstavnika OESS-a te uključivanju tih sadržaja u odgovarajućim godinama nastavnog plana i programa vjeronauka i društvenih predmeta. Ovakav koncept u izučavanju religija i vjerovanja ima racionalno i realno utemeljenje u postojećim uvjetima u kojima rade naše odgojnoobrazovne ustanove.

Ponuđeni koncept smatramo dodatnim i snažnim poticajem za bolje međusobno upoznavanje i uvažavanje, što u konačnici i jeste cilj izučavanja nastavne građe o različitim religijama. On bi bio jezgra koja bi crkve i vjerske zajednice činila odgovornijim za svestranije i djelotvorniji rad na izgradnji međukonfesionalnog i međunacionalnog razumijevanja i suradnje.

Ukoliko se ne bi prihvatio koncept učenja o svim većim religijama u BiH, koji jedinstveno kroz Međureligijsko vijeće nude crkve i vjerske zajednice, a konsenzusom pak svih zainteresiranih čimbenika prihvati uvođenje posebnog predmeta, Međureligijsko vijeće inzistirat će na sljedećim načelima:

1. Novi predmet ne smije ugrožavati status vjeronauka u odgojno-obrazovnim ustanovama po bilo kojem osnovu;
2. Novi predmet mora biti u potpunosti jedinstveno koncipiran na cijelom prostoru BiH (glede plana i programa, nastavnih sadržaja, broja nastavnih sati, razreda u kojima se predaje, osposobljavanje nastavnika, stručnoga nadzora i drugih standarda);
3. Novi predmet treba biti u korelaciji s vjeronaukom i drugim društvenim predmetima;
4. Crkve i vjerske zajednice trebaju biti uključene u rješavanje bitnih pitanja koja određuju karakter ovog predmeta i njegovu realizaciju, a to su: plan i program, udžbenici, nastavničko osoblje i drugo.

5. Završni stavovi

Međureligijsko vijeće u BiH traži od svih ministarstava obrazovanja da ovom vijeću i svim crkvama i vjerskim zajednicama, odnosno njihovim odgovarajućim ustanovama i službama, pravodobno dostavljaju službene dokumente, uredbe, zakonske i druge prijedloge koji se odnose na školu i vjeronauk.

MRV BiH poziva sve crkve i vjerske zajednice na otvorenu suradnju, kako međusobno, tako i s nadležnim državnim organima glede unapređenja procesa odgoja i izborazbe.

IV. ODNOS IZMEĐU VJERSKIH ZAJEDNICA I DRŽAVE

Zakon o Restituciji

Skupština Međureligijskog vijeća u Bosni i Hercegovini, na 50. redovitoj sjednici održanoj dana 23. veljače 2009. godine, razmatrala je, među ostalim, i predložena rješenja novog prednacrtu Zakona o denacionalizaciji. Zabrinuti za sudbinu nacionalizirane imovine pravnih, fizičkih lica, vjernika, ali i crkava i vjerskih zajednica, članovi Skupštine MRV odlučili su na odgovarajući način upoznati javnost sa stavovima vjerskih lidera četiri povijesno utemeljene crkve i vjerske zajednice, koje ne žele preuzeti odgovornost za predložena rješenja.

Prošle, 2008. godine, Vijeće ministara BiH je formiralo Radnu grupu za izradu prednacrtu Zakona o denacionalizaciji (tko zna koju po redu), u čijem je radu željela aktivno sudjelovati i Pravna skupina Međureligijskog vijeća (MRV), o čemu je MRV obavijestilo Vijeće ministara. Na jedan od sastanaka Radne grupe pozvana je bila i Pravna skupina MRV-a, čije mišljenje o predloženim rješenjima prednacrtu Zakona u velikom dijelu nije prihvaćeno. Prihvaćen je jedino prijedlog MRV-a da se ukine predloženo ograničenje financijske naknade od 150.000,00 KM po jednom objektu denacionalizacije (zgrada, stan, poslovni prostor i slično). MRV drži da vlasnike treba na odgovarajući i prihvatljiv način obešteti, bez obzira na vrijednost nekretnine.

Osnovni princip predviđenih rješenja "novog" prijedloga (a radi se o kozmetičkim preinakama već ranije u Parlamentu odbijenog prijedloga tzv. Begićevog Zakona o denacionalizaciji) je naturalna restitucija objekata, odnosno nekretnina koje se mogu vratiti izvornim vlasnicima, točnije onih na kojima se može izvršiti denacionalizacija. Daljnji princip je, ukoliko naturalna restitucija nije moguća, da se izvrši naturalna naknada, odnosno da se izvornim vlasnicima umjesto konkretne nacionalizirane nekretnine, vrati odgovarajuća nekretnina čiji vlasnik je država Bosna i Hercegovina, naravno ukoliko takva imovina postoji. S ovim principima je MRV u potpunosti suglasno i ista u cijelosti prihvaća i podržava.

Međutim, ukoliko ni ovakvo rješenje nije moguće, predviđena je financijska naknada, kao obeštećenje za nacionaliziranu imovinu, ali u dugom vremenskom razdoblju od 20 godina, i to u državnim obveznicama, i u maksimalnoj protuvrijednosti po jednoj nekretnini od 150.000.00 KM, što je za sve izvorne vlasnike neprihvatljivo, dapače uvredljivo, te predstavlja novi oblik nepravde, koji je definitivno, defacto i dejure, otuđenje nekretnina od izvornih vlasnika.

Poštujući činjenicu da je prošlo više od 50 godina od nacionalizacije, te da naturalna restitucija u mnogim slučajevima neće biti moguća, a kako država neće imati što ponuditi kao naturalnu naknadu, MRV stoji na stanovištu da je jedino prihvatljiv naredni princip financijska naknada, ali u stvarnoj tržišnoj vrijednosti oduzete, odnosno nacionalizirane imovine, bez ograničavanja vrijednosti, u rokovima koje država može uredno servisirati.

Također, MRV stoji na motrištu da svi sudionici u obnovi/restituciji moraju pred Zakonom biti jednaki i da niti jedno zakonsko rješenje ne bi smjelo favorizirati, odnosno davati prednost niti jednome od sudionika, bilo da se radi o vjerskim zajednicama, pravnim ili fizičkim licima.

Posljednjim Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo, utvrđeno je pravo korisnika da otkupe i nacionalizirane stanove, što predstavlja oblik "zakonski uređene otimačine". S tim u vezi, opravdano je strahovanje da se sličan scenarij sprema i predloženim rješenjima Zakona o denacionalizaciji, u čemu MRV ne želi sudjelovati.

Možemo se utemeljeno zaključiti da određene skupine političara, kao i lobista u vlastima bh. Institucija, pokušavaju zaobići pravdu i pravičnost, nastojeći ozakoniti nepravdu koja je počinjena pred pola stoljeća, prisilnim činom nacionalizacije. Vjerske zajednice i crkve odbijaju sudjelovati u takvom poslu, te ujedno žele jasno poručiti da su svi oni koji uporno izbjegavaju podržati restituciju oduzete imovine odgovorni, kako pred Uzvišenim Bogom, tako i pred svim čestitim ljudima ove zemlje.

Nužnost žurnog donošenja Zakona o restituciji ili denacionalizaciji, kako stoji u radnom tekstu, jedna je od bitnih pretpostavki europskih integracija; stoga se MRV zalaže za hitnost donošenja ovog, tako davno obećanog i neophodnog zakona, ali zakona koji će slijediti puteve pravde i pravičnosti. Skupština MRV iznova naglašava hitnost donošenja ovog Zakona; u praksi se, naime, već dešavaju razne manipulacije s nacionaliziranom imovinom, koje će se teško ispraviti u budućnosti.

Vrijedno je istaknuti da je Radna skupina za izradu Zakona o denacionalizaciji otvorila, nakon oštih reakcija MRV, ali i javnosti, još jednu mogućnost intervencije na ponuđeni tekst nacarta ovog zakona, što ne jamči usvajanje novih rješenja, ali barem otvara mogućnost dijaloga o ovom, za sve potencijalne sudionike u denacionalizaciji, nadasve važnom pitanju.

Reguliranje prava na slobodu vjere u Ministarstvu obrane i Oružanim snagama BiH

Zajedničkim snagama, uz sudjelovanje legalnih predstavnika triju tradicionalnih vjerskih zajednica i crkava u BiH s jedne strane i predstavnika Ministarstva obrane BiH s druge strane, sastavljen je i usuglašen tekst Sporazuma i Pravilnika za funkcioniranje vjerske službe u Ministarstvu obrane u okviru koje djeluju: Vojno muftijstvo, Katoličko dušobrižništvo i Pravoslavno dušobrižništvo. Uspostava vjerske službe se odvija u okviru procesa ukupne preobrazbe sustava obrane BiH i pod nadzorom predstavnika međunarodne zajednice (NATO-a i dr.). Ministarstvo obrane BiH je organiziralo seminar o temi "Vjerska služba u Ministarstvu obrane i Oružanim snagama BiH". Seminaru su nazočili predstavnici Ministarstva obrane i Oružanih snaga BiH, NATO-stožera u Sarajevu, Zapovjedništva EUFOR-a u Sarajevu i predstavnici vjerskih zajednica u BiH.

Izrada pravnih odredaba koja će definirati primjenu Zakona o slobodi vjere u zatvorima i bolnicama

MRV pozdravlja inicijativu federalnog Ministarstva pravde da se definiraju pravne odredbe koje će na jedinstven način pitanje dušobrižništva i vjerske službe u kazneno-popravnim zavodima na području FBiH. Posebno raduje činjenica da federalno Ministarstvo pravde ove aktivnosti sprovodi uz tijesnu suradnju s vjerskim zajednicama i crkvama u BiH.

Mirovinsko i zdravstveno osiguranje vjerskih službenika

MRV BiH želi odati priznanje Vladi Federacije BiH i Vladi RS na aktivnostima za rješenje pitanja pomoći vjerskim zajednicama i crkvama kod uplata mirovinskog i zdravstvenog osiguranja imama, sveštenika i svećenika. Međureligijsko vijeće pozdravlja suradnju koja je ostvarena između Povjerenstva Vlade FBiH i Sekretarijata za vjere pri Vladi RS-a koji rade na prijedlogu propisa neophodnih za reguliranje ovoga pitanja. Potrebno je da propisi u FBiH i u RS-u budu harmonizirani i da ne izazovu bilo kakvu diskriminaciju. Nakon entitetskih rješenja, MRV je mišljenja da bi bilo dobro donijeti propis kojim se zakonski uređuje ovo područje na razini države Bosne i Hercegovine.

Protokol o suradnji između Vijeća ministara BiH i MRV-a BiH

Sa zadovoljstvom se može konstatirati da je, na prijedlog Skupštine Međureligijskog vijeća u Bosni i Hercegovini, 08. srpnja/jula 2008. godine potpisan Protokol o suradnji između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i Međureligijskog vijeća u Bosni i Hercegovini. Ovim protokolom, MRV BiH se obvezalo pomoći bolju komunikaciju između crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini i institucija Bosne i Hercegovine. Vijeće ministara BiH obvezalo se osigurati svake proračunske godine određena novčana sredstva za potrebe rada Međureligijskog vijeća u Bosni i Hercegovini. Protokol o suradnji je zaključen na neodređeno vrijeme, a potpisan je od strane predsjednika Vijeća ministara BiH, dr. Nikole Špirića i predsjedatelja Međureligijskog vijeća, Vinka kardinala Puljića. Raduje činjenica da je Vijeće ministara BiH na čelu s predsjedavajućim, Nikolom Špirićem, prepoznalo u MRV partnera koji može pomoći u boljoj suradnji između države i vjerskih zajednica te učinkovitijoj primjeni Zakona o slobodi vjere u interesu svih građana BiH.

V. PRIJEDLOZI

1. Pozivaju se nadležni organi vlasti da što žurnije usvoje Zakon o restituciji koji će omogućiti naturalnu restituciju ili pravičnu naknadu bivšim vlasnicima. Nužnost brzog donošenja Zakona o restituciji ili denacionalizaciji, kako stoji u radnome tekstu, jedna je od bitnih pretpostavki europskih integracija, te s tim u vezi i MRV se zalaže za hitnost donošenja ovog, tako davno obećanog i neophodnog zakona, ali zakona koji će slijediti puteve pravde i pravičnosti. Skupština MRV ponovno naglašava hitnost donošenja ovog Zakona; u praksi se, naime, već dešavaju razne manipulacije sa nacionaliziranom imovinom, koje će se teško ispraviti u budućnosti.
2. Pozivaju se nadležni organi da nastave s aktivnostima na donošenju propisa koji detaljnije uređuje pitanje ostvarivanja prava na slobodu vjere u kazneno-popravnim zavodima. Ove propise treba donijeti uz blisku suradnju s vjerskim zajednicama i crkvama.
3. Potrebno je poboljšati rad policije na razotkrivanju počinitelja krivičnih djela i prekršaja prilikom napadaja na vjernike, vjerske službenike i vjerske objekte. Policija treba postupati s posebnom pažnjom i po ubrzanom postupku kada su u pitanju napadi na manjinske vjerske zajednice i povratnike.

4. Postupci koje vode povratnici ili vjerske zajednice, a koji se mogu dovesti u vezu s obnavljanjem porušenih objekata tijekom proteklog rata 1992.-1995., moraju se voditi po žurnome postupku te osloboditi svih eventualnih sudskih i administrativnih pristojbi.
5. Tražimo od nadležnih organa vlasti da, sukladno čl. 13. st. 4. ili čl. 15. st. 1. Zakona o slobodi vjere i čl. 4. st. 1. Naputka o primjeni Zakona, ispune svoju obvezu i sudjeluju u plaćanju mirovinskog, invalidskog i zdravstvenog osiguranja vjerskih službenika.
6. Da se između vjerskih zajednica i crkava s jedne, i ministarstava obrazovanja na svim razinama, s druge strane, potpiše jedinstven protokol kojim bi bili regulirani svi bitni elementi nesmetane realizacije vjeronauka u osnovnim i srednjim školama i vjerske pouke u predškolskim ustanovama, na cijelom području BiH
7. Preporuča se vjerskim službenicima u lokalnim zajednicama objavljivanje zajedničke izjave kojom bi se osudili konkretni nasrtaji na vjerske objekte ili drugi vidovi kršenja prava na slobodu vjere u njihovim lokalnim zajednicama uz, po mogućnosti, organiziranje zajedničkoga posjeta mjestima takvih napada.